

**ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
Кафедра професійної і вищої освіти**

Людмила Антонюк

***Європейський досвід розвитку системи
освіти дорослих***

Спецкурс

для слухачів очно-дистанційної форми навчання
в системі післядипломної педагогічної освіти

Київ – 2021

*Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри
професійної і вищої освіти
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(протокол № 13 від 21 грудня 2021 р.)*

А- **Антонюк Л.А.** Європейський досвід розвитку системи освіти дорослих. Спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної освіти. К: ЦПО, 2021. 27 с.

ISBN

Освіта дорослих відіграє істотно важливу роль у досягненні згуртованої, процвітаючої та мирної Європи, здатної позитивно долати виклики майбутнього. Мета освіти дорослих полягає у тому, аби надати людям необхідні навички для здійснення й реалізації їхніх прав і контролю над своєю долею.

Спецкурс призначено науково-педагогічним працівникам, керівникам і педагогічним працівникам освітніх організацій, а також усім, хто цікавиться європейським досвідом розвитку системи освіти дорослих.

© Антонюк Л.А.

© Центральний інститут післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

ЗМІСТ

Вступ	4
Навчально-тематичний план	6
Зміст спецкурсу за темами	6
Самостійна робота слухачів	7
Інформаційно-методичні матеріали для спецкурсу	8
Література	27

ВСТУП

Думка про те, що необхідно навчатись і вдосконалюватись протягом усього життя, не нова. Про це говорили і писали видатні особистості минулого і сучасності. Наведемо лише один приклад – геніальний вислів Альберта Енштейна: «Життя подібно до їзди на велосипеді: аби втримати рівновагу, потрібно постійно рухатись». Це порівняння ідеально підходить до сфери освіти: аби підтримувати рівновагу у складних життєвих ситуаціях та протистояти економічним, політичним, культурним, ідеологічним та ін. викликам, слід продовжувати освіту й (само)розвиток, а не зупинятись, отримавши атестат чи диплом.

Метою спецкурсу «Європейський досвід розвитку системи освіти дорослих» є поглиблення знань керівних і педагогічних кадрів закладів освіти стосовно досвіду провідних країн Європейського Союзу зі створення та втілення в життя концепції освіти дорослих.

Об'єктом вивчення є європейський досвід у сфері розвитку неформальної та інформальної освіти дорослих.

Предметом вивчення є фактори, що викликають потребу у сучасної людини навчатися протягом усього життя та форми успішної організації системи освіти дорослих ряду європейських країн.

Тема має міждисциплінарний характер. Вона інтегрує у відповідності до свого предмету знання з інших освітніх і наукових галузей: соціологічних, психологічних, педагогічних тощо.

Очікувані результати:

Слухач повинен знати:

- фактори, що викликають потребу постійно підвищувати свій освітній рівень;

- форми організації освіти дорослих, які пропонує ряд провідних зарубіжних країн (зокрема Німеччина, Австрія та ін.) своїм громадянам;

- психологічні перепони, що заважають дорослій людині займатись своєю освітою.

Слухач повинен уміти:

- пояснити необхідність навчання протягом життя здобувачам освіти та педагогічним кадрам свого освітнього закладу.

Основними організаційними формами вивчення спецкурсу **«Європейський досвід розвитку системи освіти дорослих»** є тематична дискусія, самостійна робота, виконання індивідуальних завдань.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН СПЕЦКУРСУ

№№ з/п	Тема занять	Види занять та кількість годин			
		Аудиторна робота		Самостійна робота	Усього годин
		Лекція	Тематична дискусія		
1.	Освіта дорослих як складова концепції освіти впродовж життя	2		4	6
2.	Позитивний міжнародний досвід розвитку системи освіти дорослих		2	4	6
	Усього:	2	2	8	12

ЗМІСТ СПЕЦКУРСУ ЗА ТЕМАМИ

Тема 1. Освіта дорослих як складова концепції освіти впродовж життя.

Питання для обговорення:

1. Актуальність освіти протягом життя.
2. Визначення поняття «освіта дорослих».
3. Формальна, неформальна та інформальна форми освіти, їх роль в житті людини.
4. Внутрішні перепони, що заважають дорослій людині навчатись.

Тема 2. Позитивний міжнародний досвід розвитку системи освіти дорослих.

Питання для обговорення:

1. Європейський погляд на роль освіти дорослих у вирішенні проблем ХХІ століття.
2. Досвід Німеччини в організації освіти дорослих.
3. «Народний університет» - одна з найуспішніших установ надання освітніх послуг дорослому населенню.

4. Форми роботи з представниками «четвертого життєвого циклу».

САМОСТІЙНА РОБОТА СЛУХАЧІВ

Самостійна робота слухачів – один з основних засобів оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від аудиторних навчальних занять.

Мета самостійної роботи – закріплення та поглиблення набутих слухачами у процесі аудиторної роботи знань, навичок та вмінь для подальшого використання в практичній діяльності, самостійне вивчення нового матеріалу на очному та дистанційному етапах навчання з наданням можливості консультування online.

Самостійна робота слухачів включає такі форми:

- самостійне вивчення нормативно-правових документів;
- самостійна робота з літературними джерелами з метою повного засвоєння програмного матеріалу;
- критичний аналіз наукової літератури, систематизація результатів;
- робота зі словниковою літературою;
- структурно-семантичний аналіз основних понять теми;
- підготовка рекомендованих завдань для самостійного опрацювання;
- підготовка випускної роботи за запропонованою тематикою на основі критичного огляду змісту наукових праць, узагальнення досвіду інноваційної управлінської діяльності, розробка пропозицій щодо вирішення актуальних проблем професійної діяльності;
- звіт (презентація) результатів виконання рекомендованих завдань на третьому (очному) етапі підвищення кваліфікації;
- систематизація вивченого матеріалу перед захистом випускної роботи.

ІНДИВІДУАЛЬНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНА РОБОТА

Індивідуально-консультаційна робота є формою організації навчальної роботи викладача зі слухачами, яка проводиться з метою посилення мотивації слухачів до пізнавальної діяльності та розвитку їх індивідуальних здібностей.

Індивідуально-консультаційна робота проводиться у формі індивідуальних занять, консультацій, перевірки виконання індивідуальних завдань, перевірки та захисту завдань, що винесені на поточний контроль за графіком індивідуально-консультаційної роботи викладачів на дистанційному етапі навчання.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Причини, що обґрунтовують актуальність освіти протягом життя.
2. Форми освіти дорослих, їх ознаки, актуальність.
3. Кількісні показники дорослого населення, що продовжує навчання у країнах Євросоюзу.
4. Внутрішні перепони, що заважають дорослим «включитись» в освітній процес.
5. Роль і досвід «Народних університетів» у сфері надання освітніх послуг дорослому населенню.

Інформаційний матеріал для обговорення

В останні кілька десятиліть кардинально змінився процес і алгоритм передачі знань; водночас значно розширився обсяг професійних знань, необхідних для повноцінного виконання функціональних обов'язків кожним фахівцем. Нині неможливо один раз і назавжди підготувати людину до професійної діяльності.

За даними світової статистики, загальна кількість дорослих, які навчаються, починає перевищувати загальну кількість учнів у закладах дитячої і юнацької освіти. Відповідно до соціальних прогнозів міжнародних організацій у XXI столітті освіта дорослих відіграватиме важливу роль у контексті забезпечення сталого й збалансованого прогресу особистості та суспільства.

Для успішної розбудови системи освіти дорослих у нашій країні, поряд з використанням усього кращого з вітчизняної педагогічної спадщини, важливого значення набуває вивчення та впровадження зарубіжного досвіду. В такому контексті, без сумніву, буде корисним вивчення досвіду провідних країн Європейського Союзу зі створення та втілення в життя концепції освіти дорослих.

Найпоширенішим трактуванням поняття «освіта дорослих» є розгляд її як будь-якої освітньої діяльності дорослої людини незалежно від змісту, професійної спрямованості, термінів і форм навчання. Єдиним критерієм є вік людини.

Поняття освіти дорослих у зарубіжній науковій літературі корелює з такими розповсюдженими поняттями як «безперервна освіта», «продовжена освіта» (continuing education), «подальша освіта» (further education), «освіта протягом життя» (lifelong education). Означені поняття, на нашу думку, виражають одну й ту ж концепцію – концепцію незавершеності освіти для кожної дорослої людини, спрямованої на саморозвиток.

Що ж робить освіту дорослих особливо актуальною сьогодні?

З цілого списку причин розглянемо кілька найважливіших:

1. Концепція напіврозпаду знань.

Період напіврозпаду знань визначають як час після завершення навчання, протягом якого професіонали втрачають половину первинної компетентності. Напіврозпад знань може мати неоднакову тривалість. Виокремлюють знання з коротким та довгим періодами напіврозпаду. Знання з коротким напіврозпадом здобувають швидко, їхня актуальність є ситуативною (це знання з використання програмного забезпечення, частина технічних і професійних навичок тощо). До знань з довгим періодом напіврозпаду належать знання мов, логіки, математики, теоретичної частини професійного навчання.

Для багатьох професій цей період триває менш ніж 5 років. Іншими словами, втрата знань настає раніше, аніж закінчується навчання в системі

вищої освіти. А тому вирішити цю проблему можна шляхом запровадження безперервної освіти і підтримки освіти дорослих.

2. Старіння нації (сьогодні кожен 5-й українець – літня людина у віці від 60 і старше). І, на жаль, ця тенденція зберігається.

Заради справедливості слід зауважити, що старіння нації характерно не лише для України, а й для більшості країн Європи та Північної Америки – це світова проблема. В результаті цього, по-перше, постійно збільшується кількість пенсіонерів відносно до кількості працюючого населення, а, по-друге, за деякими прогнозами вже дуже скоро молодих людей буде недостатньо, щоб заповнити всі робочі місця, необхідні для нормального функціонування ряду підприємств.

3. Падіння статусу багатьох інтелектуальних професій (і не лише інтелектуальних).

Четверта промислова революція, початок якої ми зараз переживаємо, дуже скоро (можливо вже протягом найближчих 10 років) внесе суттєві зміни до ринку праці, тобто зробить невостробуваними ряд професій, що є актуальними на даний момент, а, натомість, виникне попит на професії, які зараз ще навіть не існують. І тому освіта дорослих може зіграти ключову роль у забезпеченні рівного для всіх доступу до можливостей.

4. Військова агресія проти нашої країни. А це, у свою чергу, десятки тисяч біженців, які часто на новому місці не можуть знайти роботу за своїм фахом. А також частина ветеранів цієї війни, які в результаті поранень або психологічних травм часом не зможуть працювати за фахом, який вони отримали до того, як пішли боронити нашу країну, а отже потребуватимуть реабілітації та професійної перепідготовки.

Освіту дорослих також називають андрагогікою. Вперше цей термін вжив німецький шкільний учитель Олександр Кнапп у 1833 році. У США це поняття набуло популярності через роботу М. Ноулза (1950), який визначив Андрагогіку як мистецтво та науку, що допомагає навчати дорослих, і вперше

відокремив андрагогіку від педагогіки. Багато вчених піддавало сумніву його визначення, проте воно і до сьогодні залишається досить вагомим у науковій літературі, що стосується освіти дорослих.

Освіта дорослих – одна з найбільш дискусійних сфер, що пояснюється специфікою загальнокультурного і освітнього рівня розвитку різних країн та неоднозначністю трактування категорії дорослої людини (А.Грейс, Р.Каффарелла, М.Ноулз та інші).

Найширше визначення «дорослої людини» надано на Генеральній сесії ЮНЕСКО в Найробі 1976 року: дорослим прийнято називати будь-яку людину, що визнана дорослою в тому суспільстві, до якого вона належить.

Там же, у Найробі з'явилося сучасне **визначення освіти дорослих**, яке було оновлено на VI Белемській конференції 2009 року.

Згідно з оновленим тлумаченням, освіту дорослих визначають як «сукупність навчальних процесів формальної, неформальної та інформальної освіти, за допомогою яких люди, яких вважають дорослими в суспільстві, до якого вони належать, розвивають здібності, збагачують знання та підвищують свою технічну чи професійну кваліфікацію, одним словом, розвиваються та покращують свою здатність до життя і праці й у власних інтересах, і в інтересах громади й суспільства».

У 60-х роках ХХ ст. освіта дорослих розглядалась як додаткова для людей з елементарним рівнем освіченості, у 70-х роках виокремлюється професія андрагога, освіта дорослих розглядається як рівнозначна складова національної системи освіти, у 80-х роках напрям неперервної освіти обґрунтовується як фактор культурного розвитку.

Дві конференції (Монреаль (1960) і Токіо (1972)) стали важливим внеском щодо інтеграції освіти дорослих у загальну освітню систему та активізували її розвиток у всіх провідних країнах Європи.

У 2000 році за сприяння Інституту освіти ЮНЕСКО було створено Всеукраїнське координаційне бюро Міжнародної громадсько-державної

програми «Освіта дорослих України», за підтримки якого в Україні, як і в більшості країн Європи, щорічно проводяться тижні освіти дорослих. Головна мета Тижнів – досягти визнання освіти дорослих як необхідної умови розвитку суспільства, що навчається, та подолання обмеженого уявлення про освіту.

У березні 2000 році в Лісабоні відбувся Меморандум з неперервної освіти, який став значною подією у визначенні політики і практики Європейського Союзу. Його висновки підтверджують, що Європа вже вступила в «епоху знань» зі всіма відповідними наслідками - економічними й соціальними. Відповідно, швидко змінюються звичні моделі освіти, роботи і самого життя. Висновки Лісабонського самміту підтверджують, що успішний перехід до економіки і суспільства, заснованого на знаннях, повинен супроводжуватися процесом неперервної освіти - навчання довжиною в життя (lifelong learning). Головна ідея нового підходу полягає в тому, що неперервна освіта перестає бути лише одним з аспектів освіти і перепідготовки. Вона стає провідним принципом освітньої системи й участі в ній людини протягом усього неперервного процесу навчальної діяльності.

Отже, мета освіти дорослих полягає у тому, аби надати людям необхідні навички для здійснення й реалізації їхніх прав і контролю над своєю долею. Європейська освітня спільнота пропагує і підтримує цю сферу освітньої діяльності. Як приклад можна згадати **Маніфест про навчання дорослих у XXI столітті**, оновлений у 2019 році Європейською Асоціацією з освіти дорослих.

Рис. 1. Маніфест про навчання дорослих у ХХІ столітті

Європейська Асоціація з освіти дорослих (European Association for the Education of Adults - ЕАЕА) є неурядовою організацією. Її членами є 137 організацій з 44 країн Європи. Вона представляє інтереси 60 млн. дорослих учнів по всій Європі.

Організацію було створено ще в 1953 році і спочатку вона називалась Європейське Бюро з освіти дорослих (European Bureau of Adult Education). Нині її називають «голосом неформального сектору освіти дорослих в Європі». Завданням згаданої Асоціації (далі ЄАОД) є популяризація цього сектору освітньої сфери та забезпечення доступу до освіти усіх бажаючих. Оскільки членами ЄАОД є понад 100 освітніх асоціацій, разом вони утворюють досить впливову спільноту, завдяки якій уможлиблюється обмін думками, досвідом, найкращими практиками.

Своїм Маніфестом ЄАОД підкреслює, що освіта дорослих (ОД) є ключовим знаряддям вирішення багатьох викликів і проблем у сучасному суспільстві в усьому світі і, зокрема, в Європі, а також визначає **9 напрямів**,

за якими ОД може зробити свій внесок у розвиток загальноєвропейської політики.

1. Активне громадянство та демократія

Дорослі, які навчаються, більш активно беруть участь у житті суспільства: голосують, стають волонтерами або займають активні позиції в громадах. ОД є також інструментом розвитку критичного мислення.

2. Здоров'я та самопочуття.

Звіт ЮНЕСКО з питань навчання і ОД зазначає, що більш освідчені люди приділяють більше уваги власному здоров'ю. Більш освідчені люди рідше курять, рідше зловживають алкоголем, як правило не вживають наркотичні засоби чи психотропні препарати. Вони ведуть здоровий спосіб життя та почують себе краще.

3. Життєві навички особи

ОД змінює життя, вона може забезпечити особу навичками та навчальним досвідом, які несуть певні переваги, які підтримують людину протягом життя та кар'єри.

4. Соціальна згуртованість, справедливість та рівність

ОД є потужним інструментом для зближення людей із різних сфер діяльності і етапів життя. Завдяки ОД соціальна мобільність збільшується, а суспільство вирівнюється. Це сприяє демократії та миру в суспільстві.

5. Зайнятість та робота

Цей напрям підтримує навчання на робочому місці. Навчання на робочому місці є одним із ключових факторів участі дорослих у навчанні протягом усього життя. Освіта збільшує інновації та продуктивність працівників, а це робить компанії більш успішними, що, в свою чергу, сприяє економічному розвитку європейських країн.

6. Перехід на цифрові технології

Європейська Асоціація стурбована тим, що 43% дорослого населення Європи не мають навіть базових навичок у сфері цифрових технологій.

Дорослі, які не володіють достатнім рівнем таких навичок, стикаються з високим ризиком соціальної ізоляції. Обізнаність у даній сфері стане критично важливою протягом наступних 5 років. ОД допомагає подолати цифровий розрив та забезпечує технічними компетенціями, що допомагає особистій реалізації, зайнятості та соціальній інтеграції.

7. Міграція та демографічні зміни

ОД може відігравати життєво важливу роль у вирішенні нинішньої ситуації з мігрантами і біженцями, що склалася в Європі. Міжкультурне навчання створює інклюзивні суспільства та культури.

Ми бачимо також сьогодні великі демографічні зрушення по всій Європі, коли старше покоління живе і працює довше. Люди похилого віку є великою і зростаючою частиною населення, і це має фундаментальне значення для розвитку нашого суспільства. Навчання, що поєднує представників різних поколінь, дає як старшим людям, так і молодшим можливість отримувати користь від знань один одного.

8. Сталість

ОД сприяє розвитку компетентностей, забезпечує інформацією, створює простір для дискусій та нових підходів, необхідних для сталого розвитку.

9. Європейська та міжнародна політика.

Ця позиція констатує, що ОД необхідна для реалізації більшості європейських і міжнародних політик: зростання зайнятості, соціальної єдності, інновацій, активного громадянства, боротьби з бідністю, покращення внутрішніх ринків, міграційної політики, підтримки миру тощо.

ОД відіграє істотно важливу роль у досягненні згуртованої, процвітаючої та мирної Європи, здатної позитивно долати виклики майбутнього.

Освіта дорослих – феномен, характерний для високорозвинених країн світу. Її доцільність є загально визнаним фактом, оскільки переважна більшість країн у певному сенсі своїм технологічним, соціокультурним і економічним прогресом зобов'язана ОД.

Що ж заважає часом дорослим включитись в освітній процес?

➤ Психофізіологічні перепони:

У багатьох людей, на жаль, існує хибне переконання, що ефективно і якісно навчатись людина може лише у молодому віці, що з роками втрачається здатність до навчання. Потрібно просто усвідомити, що у зрілому віці на перший план виходять більш глибокі і нагальні потреби, ніж просте бажання отримати гарну оцінку. Тому і більш досконале і всебічне вивчення певного питання потребує більше часу і зусиль.

➤ Соціально-психологічні:

Часом дорослі люди почувають себе некомфортно в ролі учня. Особливо, якщо ця людина працює на достатньо високій посаді. Ці перепони особливо загострюються, якщо доводиться навчатись в групі, де є представники різних поколінь. В таких групах старші учні часто почувають себе незручно. Але якщо враховувати цей фактор, і створювати групи більш однорідні за віком, або за умови індивідуального навчання ця перепона зникає.

➤ Соціальні:

Виникають тоді, коли до нового рівня компетентностей соціум висуває достатньо високі вимоги. Часом у людини можуть виникнути сумніви – а чи зможе вона досягти цього високого рівня. Чи варто починати? Варто! Як аргумент пропоную розглянути далеко не повний, але достатньо переконливий список людей, що досягли видатних результатів у достатньо зрілому віці.

Рис. 2. Люди, що досягли видатних результатів у зрілому віці.

➤ **Психолого-педагогічні** – це несформованість установки на необхідність освіти впродовж життя.

У кожній людині природою закладено програму на саморозвиток. І ця біологічна програма починає працювати вже від народження. І все було б добре, але на певному етапі ця біологічна програма вимикається. Більшість науковців визначають цей етап, як підлітковий період і період ранньої юності. Але дехто називає біль точну «точку відліку» – це момент, коли молода людина починає жити статевим життям. Це є сигналом для природи – людина вже виросла, вона достатньо розвинулась і тепер продовжує свій рід. А після цього продовжують навчатися і (само)розвиватися лише ті, у кого сформувалось переконання у необхідності освіти в дорослому віці, освіти впродовж життя. І наше з вами завдання сформуванню такого переконання у наших учнів.

Аналіз системи освіти дорослих у країнах ЄС, зокрема, у Німеччині, Великобританії, Франції та ін. свідчить про впровадження спільних педагогічних проектів у цій сфері. Коротко охарактеризуємо основні просвітнянські проекти, які здійснювались на початку ХХІ ст.

Проект «ALL» – Accreditation of Lifelong Learning (Акредитація протягом всього життя). Цей Проект було спрямовано на розробку підходу, щоб задовольнити існуючу потребу громадян ЄС у безперервній освіті та безперервному навчанні. Проаналізований досвід враховує практику країн-партнерів ЄС з метою вироблення рекомендацій з питань використання системи акредитації. Експериментальна частина цього проекту була зосереджена на вивченні іноземних мов та різноманітних можливостях навчання, оскільки цей напрямок є одним з найпоширеніших сфер безперервної освіти та безперервного навчання у європейських країнах, а тому є галуззю, де особливо необхідне забезпечення якості. Цей дворічний проект розпочався у жовтні 2003 року і здійснювався за підтримки Європейського Співтовариства в рамках програми «Леонардо».

Проект «ALLLE» означає діяти локально протягом усього життя. Це мережа, що працює у п'яти містах ЄС: Римі, Гельсинкі, Мальмі, Афінах і Ньюкаслі.

Основні напрямки діяльності цієї мережі складаються з практичних досліджень у партнерських країнах з метою підготовки тематичних досліджень, виявлення та оцінювання транснаціонального обміну досвідом за допомогою наставництва, тестування та обмінів між партнерами, проведення транснаціональних семінарів та конференцій.

Проект «Грамотність дорослого населення та участь в освіті» довів, зокрема, те, що десь 65 - 70% дорослого населення у Словенії можуть не здобути таку освіту, яка є необхідною умовою для рівноправної участі в сучасному суспільстві. Як видно з даних проекту, Словенія у цьому питанні відстає порівняно з багатьма іншими країнами. Грамотність дорослого

населення та участь в освіті є основним завданням дорослого населення цієї країни. Даний Проект був частиною проекту «Міжнародне обстеження грамотності дорослого населення», який проводився протягом 1994 і 1998 років у двадцяти європейських країнах.

Проект «Освіта дорослих та участь в освіті» (Alpine) був спрямований на вивчення існуючого стану для дорослих людей в європейських університетах. Освіта дорослих в університетах включає в себе курси, які є професійно і непрофесійно організовані спеціально для дорослих людей у формальному та неформальному середовищі навчання.

Розвинуті системи соціального захисту та неперервної освіти мають країни Європейського Союзу. Саме в них були створені та набули подальшого розвитку перші соціальні програми. Завдяки системам соціального захисту сучасні європейські економіки дістали назву соціально орієнтованих. Як свідчить досвід європейських держав, існування продуманої системи соціального захисту, що охоплює всіх громадян, не тільки поліпшує їхній добробут, розширює і зміцнює трудові ресурси країни, але й сприяє економічному зростанню і стабілізації політичної та соціальної ситуації в країні. Тим самим соціальний захист позитивно впливає на суспільство, сприяючи соціальній злагоді і забезпеченню загального відчуття соціальної захищеності його членів.

Проект «Мости» був спрямований на дослідження мови, культури і суспільства. Це проект співпраці у межах Європейської програми в галузі освіти (проекти – «Сократ», «Грундтвіг»). Проект «Мости» має сім організацій-партнерів у чотирьох країнах – Болгарії, Італії, Великобританії та Норвегії.

Проект «Dare» був зосереджений на питаннях демократії та правах людини і започаткований у 2002 році в результаті виявлення недоліків існуючих механізмів неурядових організацій в Європі. Проект мав за мету

вдосконалити доступ до інформації потенційних європейських партнерів, розвитку і підготовки кадрів, ефективного лобіювання.

Проект «Інвестування в людей» став особливо відомим, зокрема, у Великобританії. Він спрямовувався на розробку критеріїв якості в галузі розвитку людських ресурсів, пов'язаних з роботою та особистісним розвитком співробітників.

Проект «Навчання в глобальному суспільстві» був запланований на основі двох припущень: про те, що освіта дорослих відіграє провідну роль у людських прагненнях, і те, що безперервне навчання має охоплювати як окремих людей, так і громади.

Отже, починаючи з середини ХХ століття освіта дорослих стала одним з найважливіших засобів розвитку суспільства і людини. Доступ до освіти отримує значна кількість соціальних груп, для яких вона є одним із засобів виживання: інваліди, біженці, безробітні, пенсіонери, функціонально неграмотні працівники. У різних країнах освіті дорослих відводиться важлива роль у забезпеченні стійкого прогресу розвитку особистості та суспільства. Саме освіта дорослих може стати одним з найважливіших пріоритетних напрямів, який відкриває перспективні можливості для вирішення як існуючих, так і майбутніх проблем ХХІ століття.

За даними Євростату значна частина населення Євросоюзу віком 25-64 роки бере активну участь у програмах освіти дорослих, 80% їх стосується безпосередньо професійної реалізації. Найбільш популярними цілями людей є бажання мати кращу роботу та покращення кар'єри (45%), удосконалити рівень знань та умінь з певного напрямку (33%), отримати знання і вміння, необхідні в повсякденному житті (26%).

У рейтингу найбільш успішних країн, які заохочують дорослих до отримання нових професійних (і не тільки професійних) знань – саме ті країни, які мають найвищі показники соціально-економічного розвитку та соціального захисту населення: Німеччина, Швеція, Швейцарія,

Великобританія, Норвегія, Нідерланди тощо. В останні роки до них активно наближуються нові члени Європейського Союзу – Естонія, Литва, Латвія та ін. Загальні відомості про відсоток населення деяких країн Європи, які продовжують навчання у 25-64 роки, представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Процентні показники дорослого населення, яке продовжує навчання у віці 25-64 роки

Назва країни	25-34 роки	35-54 роки	55-64 роки
Австрія	47,1	45,7	25,4
Болгарія	44,7	39,7	20,3
Великобританія	58,8	50,3	37,0
Греція	22,7	14,0	5,1
Естонія	52,5	42,6	27,5
Іспанія	39,7	30,8	17,0
Італія	30,5	23,0	11,8
Кіпр	53,2	41,1	20,1
Латвія	39,0	34,3	21,8
Литва	42,7	35,1	19,0
Німеччина	53,3	48,7	28,2
Норвегія	55,9	65,0	55,5
Польща	34,1	20,7	6,8
Словаччина	51,0	48,3	23,8
Угорщина	15,8	9,0	2,5
Фінляндія	66,0	58,6	37,8
Франція	48,2	35,9	16,2
Швеція	81,0	76,4	60,7

Сучасний етап світового розвитку освіти характеризується зростанням ролі навчання дорослих у забезпеченні позитивних змін різних сторін життя суспільства. У такому навчанні важливо зважати на особливості дорослої людини, зокрема, її життєвий досвід, який необхідно використовувати у навчанні в якості компонента змісту.

Освіта дорослих відрізняється від освіти юного покоління своїми цінностями і мотивами, метою і завданнями, змістом і формами організації, способами контролю і оцінки, а отже – і своїми результатами.

Освіта дорослих – соціальний інститут, що історично склався. Це складна поліфункціональна, соціально-педагогічна і соціально-культурна система, спрямована на задоволення професійно-освітніх та особистісних потреб людини. Вона включає всі види післявузівської професійної і додаткової, формальної та неформальної освіти, спрямована на збереження і розвиток загального освітнього простору. Комплекс проблем, пов'язаних з її функціонуванням і розвитком, має свою змістову своєрідну специфіку, зумовлену особливостями контингенту дорослих людей.

Форми успішної організації освіти дорослих маємо можливість розглянути на прикладі однієї з провідних країн – члену Євросоюзу – Німеччини.

Освіта дорослих в Німеччині має глибоке історичне коріння. Не применшуючи вклад інших країн в розвиток освіти дорослих, порівняльний аналіз літератури показує, що ідея освіти дорослих і термін «андрагогіка» (як зазначалось вище) зародились у 19 ст. саме в Германії. Німецька андрагогічна концепція дала поштовх для бурного розвитку освітніх закладів для робітників та мала особливо сильний вплив на розвиток освіти дорослих в країнах континентальної частини Європи. Німеччина й сьогодні залишається одним з лідерів на ринку освітніх послуг для дорослих, не втрачаючи своїх національних особливостей.

Освіту дорослих у Німеччині можна умовно розділити на: **продовжену професійну освіту** (berufliche Weiterbildung) і **загальну освіту дорослих** (allgemeine Erwachsenenbildung).

Основною функцією **продовженої професійної освіти** є професійна підготовка і перепідготовка громадян та забезпечення ринку праці висококваліфікованими спеціалістами. Необхідні навички і базові знання в області своєї теперішньої чи майбутньої професії дорослі можуть отримати в освітніх центрах для дорослих, організованих при відомих промислових компаніях, Торгівельних Союзах, у сільськогосподарських освітніх центрах, технічних школах, університетах. У тому ж напрямку працюють Центри з

підтримки безробітних. Центри проводять різноманітні курси підвищення кваліфікації та перепідготовки, які тривають інколи кілька років.

Слід зауважити, що курси, як форма освіти дорослих, дуже популярні серед дорослого населення Німеччини. Це можуть бути: вечірні курси для працюючих студентів (по 1-2 години на тиждень); дводенні та триденні семінари (як правило, у вихідні); інтенсивні чи прискорені курси (1-2 тижні).

Загальна освіта дорослих більшою мірою виконує соціальне замовлення суспільства. Тут дорослі мають можливість заповнити «прогалини» середньої школи, одержати знання з любої цікавої для них області, навчитися будувати свої відносини з суспільством і адаптуватися до нових умов життя, а також отримати політичну освіту, щоб надалі приймати активну участь у процесах прийняття демократичних рішень.

«Загальноосвітні послуги» пропонують:

- комерційні освітні організації, де дорослі в основному вивчають іноземні мови;
- освітні центри при політичних партіях;
- центри дистанційної освіти;
- різноманітні курси й тематичні семінари;
- телебачення (освітні програми для дорослих);
- бібліотеки, як центри самоосвіти.

Ще одна форма освіти дорослих у Німеччині – численні центри, союзи та гуртки, організовані при церквах. Основні напрями роботи таких шкіл – це сімейна освіта, культурні, політичні та історичні аспекти розвитку нації.

Освітню роботу з дорослими ведуть також німецькі університети. Вперше семінари для дорослих почав проводити в 1955 році Гьоттингенський університет. У 1976 році в Німеччині був виданий закон, який зобов'язував університети окрім своєї звичайної науково-педагогічної діяльності займатися освітою дорослих.

Стосовно неформальної освіти дорослих у ЗВО, слід згадати таку категорію як «вільний слухач» (Gasthörer). Протягом цілого семестру всі

бажаючі (з вищою освітою і без неї) можуть відвідувати будь-які цікаві для них лекції. Кожен такий слухач отримує на час навчання пропуск у бібліотеки університету та комп'ютерні класи.

Також у рамках неформальної університетської освіти проходить робота з особами «третього віку». Вони мають право безкоштовно відвідувати любі цікаві для них лекції за програмою «Освіта після 50».

Важливу роль в освіті дорослих в Німеччині грають *вищі народні школи (Volkshochschulen) чи народні університети*. Перша з таких шкіл була заснована в 1844 році в Данії суспільним діячем і педагогом Н. Грюндтвигом. Так школи були певною мірою попередниками профтехучилищ. Тут викладали датську мову, арифметику, історію Данії, іноземні мови, а також практичні предмети.

Дана форма навчання дорослих була запозичена та адаптована іншими європейськими країнами: Норвегією, Швецією, Фінляндією. Особливо популярними освітні заклади даного типу стали в Німеччині.

Сьогодні народні університети Німеччини є суспільними центрами неперервної освіти з широким спектром можливостей, від початкової професійної освіти, курсів підвищення кваліфікації, вечірньої школи до курсів з культурною і політичною тематикою. Тривалість курсів – від кількох годин до кількох місяців.

Не можна не згадати і таку форму освіти дорослих, як роботу з людьми «четвертого життєвого циклу» - від 60 до 80. Її мета – надати кожній окремій людині, відповідно до її життєвої ситуації та віку, шанс для розвитку її потенціалу та здібностей упродовж довгого та здорового життя. На думку науковців, активні люди літнього віку можуть бути великим потенціалом для економіки і суспільства країни.

За міжнародними стандартами німці мають досить високий рівень освіти. Але значна частина населення Німеччини кожен рік приймає участь в програмах освіти дорослих, і кількість учасників кожен рік зростає.

Таким чином, проблемі освіти дорослих приділяється суттєва увага в освітній політиці розвинутих країн ЄС. Вона розглядається як механізм досягнення стійкого економічного розвитку та високого рівня життя.

Отже, розвиток найрізноманітнішої та всеохоплюючої системи освіти дорослих громадян України є нагальною потребою сучасності. Як засвідчили дослідження вітчизняних науковців, потенційний контингент дорослих, які повинні здобувати додаткові знання (перекваліфікацію, докваліфікацію, другу вищу освіту тощо) становить в Україні не менш як 70% професійно активного населення.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту» 2017 р.
2. Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf.
3. Державна національна програма «Освіта: Україна XXI століття»: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 9 листопада 1993 р. № 896 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п/print1329817745039704>
4. Ковальчук Л.О. Система освіти зарубіжних країн: навчальний посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 136 с.
5. Сігаєва Л.Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): [монографія] / за ред. С.О. Сисоевої]. К.: ТОВ «ЕКМО», 2010. 418 с.
6. Боярська-Хоменко А. Нормативно-правове забезпечення освіти дорослих у країнах Європейського Союзу. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика* (Серія: Педагогічні науки). Випуск № 3-4 (56-57), 2018. С. 105-110
7. *Освіта дорослих в Україні та світі*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 155-річчю Одеського національного

університету імені І.І. Мечникова, 60-річчю факультету романо-германської філології та 60-річчю кафедри педагогіки (м. Одеса, 2 жовтня 2020 р.) / за редакцією проф. Голубенко Л.М., проф. Цокур О.С. Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2020. 242 с

8. Пуховська Л.П., Снісаренко О.С., Сніцар Л.П. Цінність педагогів в умовах інтеграції: науково-методичні рекомендації. К.: УМО НАПН України, 2011. 88 с.

9. Енциклопедія освіти / АПН України, гол. ред. В.Г. Кремень. К.: Хрінком Інтер, 2008. 1040 с.

10. Кремень В.Г. Нові вимоги до якості освіти. *Освіта України*. 2006. № 45/46. С. 6-7.

11. Луговий В.І., Таланова Ж.В. Якість освіти; виклик для України. *Вища освіта України*. 2012. № 3 (додаток 2). С. 5-9.

12. Андрющенко Т.К. Сучасні вимоги до освіти дорослих. URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/ped/2010_183_1/N183-1p012-016.pdf

13. Лещенко І.Т. Освіта дорослих як феномен неперервної освіти URL: <http://gisap.eu/ru/node/1380>

14. Антонюк Л.А. Освіта дорослих – німецький досвід. *Професійний розвиток та управління людськими ресурсами в системі післядипломної педагогічної освіти в контексті трансформації освіти України*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 28 жовтня 2016 р. / за заг.ред. В. Олійника. – К.: УМО НАПН України, 2016. С. 547-550.

15. Антонюк Л.А. Освіта дорослих – міжнародні тенденції. *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології*: збірник матеріалів II-ї Всеукр. Інтернет-конф. 28 квітня 2017 р. м. Київ / редкол.: В.В.Сидоренко, М.І.Скрипник, Я.Л.Швень. – К.: ЦППО, 2017. С. 34-36. URL: <http://umo.edu.ua/>

16. Антонюк Л.А. Проблеми якості освіти: сучасний погляд. *Наукова дискусія: питання педагогіки та психології*: Матеріали Міжнар. наук.-практ.

конф. (м. Київ, 30 листопада – 1 грудня 2018 р.). К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2018. Ч. 1. 116 с. С. 7-9.

17. Сисоєва С.О. Болонський процес і концепція навчання протягом життя. *Розвиток еллінізму в Україні у XVIII – XXI ст.*: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 21-23 травня, 2007 р., м. Маріуполь / за заг. ред. Балабанові. – Маріуполь, 2007. 554 с., С. 274-280.

Інтернет-ресурси:

1. http://www.mon.gov.ua/laws/ZU_1060.doc/ Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.
2. <http://www.ukma.kiev.ua/ua/general/resources/prd.php>
3. <http://www.osvita.org.ua/distance/glossary/>
4. <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
5. http://www.eeas.europa.eu/eastern/index_en.htm (Офіційна веб-сторінка Східного партнерства)
6. <http://eu-directory.eu-ua.info/> (Довідник з європейської інтеграції: сайт євроатлантичної України)
7. Мережа аналітичних центрів України // www.intellect.org.ua